

Felhívja ugyanakkor a figyelmet arra, hogy a nagy orosz filmművész mennyire nem a „szavak embere”. Az általa megteremtett filmvilág ugyanis – minden irodalmi kísérőjelenség (apja versei, regényfeldolgozás, az orosz irodalom hatása) ellenére – határozottan a szemléltethetőség helyezi az elbeszélhetőség elé. A *Napló* oldalai is ebben erősíthetnek meg: olyan személyiség elbeszélését olvassuk itt, akinek „alkotói életrajza” (Tarkovszkij kifejezése) mégis filmjeiben kerül élénk – amely mégsem róla szól, sokkal inkább rólunk.

BEDNANICS GÁBOR

(*Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 612 o.
2980 Ft*)

Friedrich Dürrenmatt:
A bíró és a hóhér; A gyanú
(*Válogatott elbeszélések, I–II*)

„Egy detektívnek az a kötelessége, hogy megkérdőjelezze a valóságot – felelte az öreg. – Ez már csak így van. Ebből a szempontból hasonlóan kell eljárunk, mint a filozófusoknak, akikről azt mondják, első dolguk, hogy mindent kétségbe vonjanak, mielőtt tulajdonképpen dolgukhoz látnának, és létrehoznák a legszebb elgondolásokat a meghalás művészetéről vagy a halál utáni életéről. Csak-hogy mi még annyit sem konyítunk

az egészhez, mint ők” – jegyzi meg Dürrenmatt talányos nyomozó-főhőse, Bärlach felügyelő egy különös rejtély kapcsán. A felügyelő és kezelőorvosa, Hungertobel (mert Dürrenmatt igazságtevő felügyelője jelképes módon halálos betegséggel küzd) egy náci orvos, bizonyos Nehle fényképét pillantja meg a *Life* magazinban: a képen a náci orvos érzéstelenítés nélkül operál a stutthofi lágerben. Hungertobel felismerni véli a képen egy jelenleg is praktizáló kollégáját: de mivel az kiváló „alibivel” rendelkezik (a háború alatt Chilében élt), az orvos elfojtani igyekszik ezt a gyanút.

Szerencsénkre Bärlach nem. A nyomozás során bebizonyosodik, hogy neki volt igaza. A gyanúsított valóban Nehle – a (vulgár)filozófusi hajlamokkal megáldott szadista gyilkos, akinek alaptétele, hogy a szenvedés igazolja a létet, él és *dolgozik*, és halálos, érzéstelenítés nélküli operációkat hajt végre egy fényűzően berendezett szanatóriumban.

A *gyanú* című kisregény először jelent meg magyarul, és a hat kötetesre tervezett válogatott elbeszélés-sorozat eddigi két kötetének szerintem ez a szenzációja. Írásában Dürrenmatt ezzel a kérdéssel szembesít: mi van akkor, ha a valóság kérdőjelezi meg az embert? Írni a háború után, sőt németül írni: mindenképpen trauma (lásd Adorno). Nem csoda, hogy a szerző a gyanút, a szorongást (a felügyelő gyomorbeteg-

séggel küszködő ember!) mindenre kiterjedő létérzésnek tekinti. Míg a nyomozásműfaj kötelező kellékeit, a talányt és a feszültséget mindvégig fenntartja, és mind újabb különlegességgel szolgál (a könyvben szerepel még egy törpe és egy Gulliver), vagyis profi író, műve egy ponton megszűnik irodalom lenni. E ponton meggyőző: a seb mély, a létezés irracionális. Ezen túl már csak Pilinszky szavai érvényesek: a test megsemmisülését okozó szenvedés valóban „időről időre átvérzi a történelem szövetét”.

A *gyanú* mellett alig tudtam figyelni a két kötet többi – általában különösen meghökkentő és meghökkentően különös – írásaira, de a másik címadó történetet még meg kell említenem. Hőse ismét Bärlach, aki ezúttal látszólag egy rendőrgyilkos után nyomoz. Kiderül persze, hogy ellenfele maga a gonosz, mellesleg köztisztviselőben álló gazdag üzletember, makulátlan adóalany... de azért nem baloldali társadalomkritika ez a mű sem. A gonoszt a saját módszerével kell büntetni – alkalmazza az ismert elvet Bärlach, és annak azért a büntettért kell halállal lakolnia, melyet történetesen nem is ő követett el, hogy így billentse helyre az igazság mérlegét. Vajon korrekt ez a módszer? Nem tudom. Kétértelmű, talányos figura ez a Bärlach. Éppen ezért érdekes.

Az írott szóról, konkrétan a sajtról egyébként nincs valami jó vé-

leménye a felügyelőnek. „Keveset tudunk az ügyről – mondja a gyilkosság kapcsán, amikor hírzárlatot rendel el –, a sajtó pedig amúgy is az elmúlt kétezer esztendő legfölségesebb találmánya...” Azt hiszem, nem e miatt a kijelentése miatt kell Bärlachot (és Dürrenmatt többi hősét) komolyan venni. A Magyarországon főként drámaíróként ismert szerző válogatott elbeszéléseinek most megjelenő sorozata végre átfogó képet ad majd a prózaíróról. A köteteknek ott a helye Kafka, Čapek és Mrożek művei mellett minden könyvespolcon.

PRÁGAI TAMÁS

(Európa Kiadó, Budapest, 2002. I–II., 3600 Ft)

Uwe Johnson: *Hogyan halt meg Jakob*

Amikor idegen nyelven írt könyvet olvasva fordításra méltónak vagy épp arra érdemtelennek ítéljük az illető szerző művét, döntésünk valamelyest arról is árulkodik, miként gondolkozunk az irodalmi rangsorok mibenlétéről. Uwe Johnson regénye a második világháború utáni német irodalom sokat olvasott, s egyezményesen fontosnak tartott alkotása, okkal mondhatnánk tehát, az 1959-ben közzétett regény meg-